

Bulányi György emléknapi

Bulányi György, Gyurka bácsi halálának 5. évfordulóján, 2015. június 6-án a Bokor Közösség – a Piarista Renddel karöltve – emléknapot tartott a piaristák Duna-parti kápolnájában.

Délelőtt négy előadás hangzott el: A teológia művelésének lehetőségei a Kádár-rendszerben (Gárdonyi Máté), Bulányi, a teológus (Máté-Tóth András), Bulányi, a katonaság-megtagadó (Csapody Tamás), Bulányi György egyházrendje (Vinczéné Géczy Gabriella).

Délután Gyurka bácsi életére visszatekintő film- és diavetítés volt, illetve személyes visszaemlékezések hangzottak el, majd hálaadó szentmise zárta a napot. Az előadások közül most kettőnek a szövegét közöljük (az egyiket más címmel).

Erre az alkalomra jelent meg nyomtatásban Bulányi György Füves könyve, illetve elektronikus formában az Arcélek és arcvonások Bulányi György portréjához c. emlékezés- és tanulmánykötet. Ez utóbbiból is közlünk most két írást (Bulányi, az eszmeharcos; Gyurka bácsi emlékkönyvébe), későbbi számainkban pedig majd továbbiakat.

Bulányi mester

Gyurka bácsi – ahogyan a Bokorban szólítottuk – öt esztendeje élvezi a boldogító látását annak a Krisztusnak, akinek életét adta, s akinek gondolatait egész életében fürkészte. Az évforduló kapcsán teológiájáról szeretnék megemlékezni. Eltérően az eddigi elemzéseimtől, személyes élményeket adok közre, mert ezek legalább annyira hozzátartoznak Bulányi teológiájának értékeléséhez, mint a szakszerű teológiai elemzések. Előbb azonban a címválasztást kell megindokolnom.

„Mester” – ezt a megszólítást olyan körülmények között kapta, amelyek a konstantini fordulat után kedvezményezett státusba került kereszténység keretében nem jellemzőek a teológusokra. Kihallgató tisztje nevezte így a börtönben. Sem Nyugat-Európában a II. Vatikáni zsinatot követő időszakban, sem a Pax Kadariensis magyarországi látszabékéjének korszakában, teológusnak nem kellett börtönben lennie. A teológiának nem kellett erőteljes kívülről jövő meghatározással és kritikával („heterointerpretációval”) számolnia, a teológiai viták az elfogadott egyházi nyilvánosság keretein belül zajlottak, vagy egyáltalán nem zajlottak. A kihallgató tiszt által használt megnevezés nem szokványos, egyszerre két jelentést is hordozhatott. Egyfajta elismerést is: „mester” az, aki szakmájában kiváló, másokat is tanítani képes. Másrészt egyfajta kontrasztot is: a mesterek nem ilyen megalázó rabviszonyok között ta-

lálhatók, hanem jól felszerelt műhelyekben, könyvtárakban, katedrákon.

A teológia a vallás normatív tanításainak rendszerezett feldolgozását, kortárs nyelvi közegre való tekintettel újrafogalmazását végző tudomány. Istenről tanít – s ennek az egyszerű meghatározásnak mindkét eleme dinamikus. A kereszténységben Isten Jézus Krisztuson keresztül fogható fel. Az ő egyszerű tettei és szavai nem pusztán lemásolást és megismétlést követelnek, hanem odafigyelést és követést. Úgy cselekedni és megszólalni, hogy „dicsőítsék mennyei Atyátokat” (Mt 5,12 és 1 Pét 2,12) – akit közvetlenül nem lehet látni és nem lehet hallani, mint a teremtett világot és az emberek szavait. Az istenfogalom kihívás, folyamatos törekvés, a rejtőzés és a megjelenés nyitott terének meghívó jelzője. Tanítani sem egyszerűen azt jelenti, hogy a tudott ismereteket átadni. Az Istenről szóló keresztény tudás dialógus, így a tanítás is a dialógusba történő folyamatos beavatást jelenti (vö. Bulányi György, Emberhez méltó teológia. Koinónia, 2015. április, 2793-2796).

A „Bulányi mester” megszólítás mai használata a kereszténység és a keresztény teológia biztosnak, jól bejáratottnak és természetesnek ismert státusát szeretné elbizonytalanítani. Felhívni a figyelmet arra, hogy a kényelmes körülmények között élő és Istenről beszélő keresztények jól teszik, ha újra és újra rákérdöznek társadalmi és tudomá-

nyos státusukra, hogy nem süppedtek-e bele a kockázatmentes polgári jólétbe és gondolkodásmódba; arról az Istenről, aki Jézus Krisztusban minden kockázatot vállalva mutatta meg egészen soha meg nem fejthető, rejtelmes önmagát.

A kockázatmentes polgári kereszténység veszélyeire Johann Baptist Metz is felhívta a figyelmet abban a Nyugat-Európában, amelyre valamiképpen a felszabadult országok keresztényei és egyházai is törekednek a rendszerváltás után. Túl a polgári kereszténységen – írta Metz; túl a tisztességes ember maximáján, írta Bulányi. Mert a jézusi tágasabb, radikálisabb. A demokratikus berendezkedés keretei között működő nagy egyházak beilleszkedett státusa és lelkesége ki van téve annak a kísértésnek, hogy lemondjon a prófétai küldetéséről, vagyis arról, hogy megkérdőjelezze azt, ami általában magától értődő. Pedig a Jézus-követés a nem magától értődő etikai döntések felismerésére és megvalósítására tett folyamatos kísérlet. A demokratikus viszonyok közötti, főképpen a keresztény társadalmi viszonyoknak titulált kulturális és politikai mátrix útjai a széles utak, ahol az igazhitűek járnak. Jézus a keskeny utat járta és ajánlotta, az eretnekek, a furcsák, a kérdezők és rákérdözők útját.

Az elméleti fejtegetés helyett azonban hadd folytatassam egy valamással: aligha lett volna belőlem teológus, ha nem találkozom a Bokorral, és annak teológiára éhes és teológiát művelő közösségi kultúrá-

jaival. Mások másféle utakon kerülnek közel e tudományhoz, nekem ez az út adatott: az egyház elevenen élő évszázados teológiai hagyományának tágas terei itt nyíltak ki előttem. Ebben a közegben, Gyurka bácsi által is szorgalmazva, folyamatosan érvelni és vitatkozni kellett az evangéliumok és az egyházi tanítások, valamint az egyházi és társadalmi kontextus, s még inkább az egyéni életvezetés összefüggéseiről. Ki ne tudná, aki akár csak egyetlen egyszer is részt vett közösségi találkozón, hogy a beszélgetési kör valamire elindul, bármilyen nehéz kérdésről legyen is szó, s a körben mindenkinek lehetősége van – Gyurka bácsi közösségeiben kötelessége – állást foglalni. Mindegy, hogy milyen előtanulmányokkal rendelkezett az illető, értésre kellett törekedni, és megértetésre felkészülni. Hadd részletezzek néhány konkrét élményt erről a közösségi, kreatív és felnőtté érlelő teológiaművelésről, s ennek első számú provokátoráról, Bulányi György teológusról.

Skrutinium I.

Még a hetvenes években Kovács Lacin keresztül kerültem közel a Bokorhoz. Kezdetül olyan hangulatot árasztott Laci is, és azok a közösségek is, amelyekkel kapcsolatba kerülhettem, hogy itt valami nagyon jelentős dologról van szó, amit igazán komolyan kell venni. Komolyan venni egy játékot, nevetést, középpontban páváskodást kedvelő tinédzser srácnak – egyszerre óriási kaland és teljesíthetetlen feladat. Komolyabban venni, mint az iskolát, komolyabban, mint az iskolai házi feladatokat. Erre hívtak. Az elkötelezettség lépcsőfokaihoz tartozott a skrutinium, amely kifejezést akkor nem értettem, s maga a latin szó titokzatossága is csak emelte számomra a dolog jelentőségét.

Vizsgát kellett tenni a Merre menjek?-ből, és talán még a KIO-ból (Keressétek az Isten országát!) is. Az első ilyen vizsgát Kovács Laci kápláni szobájában abszolváltam. Kovács Tádéra biztosan emlékszem, hogy ott volt, s talán még valaki, akire már nem emlékezem. Szokásomhoz híven felszínesen készültem, s öröklött retorikai készségemre (nagy dumámra) hagyatkozva feleltem a kérdésekre. Nem aláztak meg, de érzékeltették, hogy ez kevés. Mélyebben, komolyabban, pontosabban kell tudni. Nem vették

el a kedvemet, de a mércét magasán tartották.

A teológiai tudás a felnőtt keresztény ember ismerve. Általános vélekedés volt akkor a papság körében, hogy a materialista és ateista viszonyok között a kereszténynek meg kell állnia a helyét a hitvédelmi vitákban. Ez a tanúságtétel kötelesség. Legyenek a keresztények olyan műveltek az egyház tanítását illetően, mint a szakmájukat illetően! A gimnazista tudja a Merre menjek?-et annyira, mint az iskolai tantárgyat, középiskolás fokon! S ahogyan egyre felnőttebb lesz, egyre emelje teológiai tudásának is a szintjét! A Bokor közösségi kultúrájának szerves részét képezte ez a hozzáállás a teológiához. A teológia tudománya hozzátartozik a jézusi úton járáshoz. Ha a megtérést mint a gondolkodás átalakulását és átalakítását értelmezzük, amint ez a KIO-ban áll, akkor a teológia, az isteni dolgokról való gondolkodás magától értetődő tartozéka, mi több feltétele is a Jézus-követésnek.

Ilyen háttérből érthető meg, és nem kell, hogy megbotránkoztassa az ekleziálisan érzékeny fülüeket (*piarum aureum offensiva* – a tanítóhivatal általi megbélyegzések közül a 10. fokozat, vö. Schütz, Dogmatika I, 214), hogy a vizsgát skrutiniumnak nevezték, ami az egyházi jogi szóhasználat szerint (1051. kánon) a pap-, illetve diakónusszentelés előtti vizsgálatot jelenti: a szentelő püspök egyáltalán nem csupán a teológiai tudást, hanem a szolgálatra való felkészültséget is vizsgálja, a szemínáriumi előjáró által kiállított igazolás alapján. Amint a papságra készülők egész életük odaadására szentelődnek, intellektuálisan is, úgy a Bokor azt várta el, hogy tagjai egész életüket adják oda Jézus ügyének, az Isten országa építésének.

Ez az elvárás azt is jelentette, hogy a Bokor tagjai hallgassanak a saját lelkiismeretükre és csak akkor hallgassanak az idősebbre, ha egybevág a lelkiismeretükkel, amit az kér, esetleg követel. Ez a logika azzal a következménnyel járt, hogy Bulányi György engedetlenségi lelkesége nemcsak a Bokor és a kényeszerűen korrumpálódott egyházvezetés, illetve a kádárizmus embertelensége közötti viszonyra volt érvényes, hanem a Bokor közösségén belüli viszonyokra is. Hányszor hallhattuk, hogy a Jézus-követők nem tehetik senki más zsebébe a lelkiismeretünket ... A Bokor közössége igyekezett az engedetlenke-

dők, eretnekek, saját magukra hallgatók közösségévé válni. A teológiai tanulás során, s még inkább a szentírási szövegek analízise során nem volt és nem lehetett kanonizált eredmény. Saját meggyőződésre kellett eljutni a társadalmi és egyházi nyáj konszenzusa helyett. A sok eretnek azonban mégis egyetlen nagy közösséget volt képes alkotni, mert nem a kijelentések álltak a középpontban, nem az egyféleképpen való gondolkodás, hanem a közös törekvés a Jézus-követésre. Bulányitól „akolütológiát” tanulhattak a Bokor tagjai, nem pedig teológiát, vagyis a Jézus-követés elméletét és gyakorlatát, és csak ennek alárendelve az egyházi tanításhagyomány szisztematikus magyarázatát.

Előd-dogmatika

A Szegei Hittudományi Főiskolán, amely akkor még osztatlanul, egyben egyházmegegyközi papnevelő intézet is volt, a dogmatikát egy azóta megboldogult tanár tanította, Bányai János. Egyénisége és lelkesége rendkívül aggályos volt, s ez rányomta a bélyegét a tantárggyal kapcsolatos felfogására is. Előírás szerint Előd István akkor frissen megjelent tankönyvéből tanultunk, amelyet Bányai a sokkal korábbi felfogásban íródott dogmatikai szakkönyvek alapján (*Matthias Joseph Scheeben, Ludwig Ott*) visszajavítottatott velünk a zsinat előtti szemléletre. Egész oktatását az a félelem határozta meg, hogy nem leszünk igazhitűek.

Párhuzamosan működött a Bokor teológiája, ahol a dogmatikakönyv szintén Előd könyve volt, részben újdonsága miatt, részben azért, mert Gyurka bácsi szerette kimutatni, hogy kereten kívüli piaristaként állja a versenyt a kereten belüliekkel. Ajándékba megkaptam egyszer valakinek az Előd-kötetét, benne a jegyzetekkel: ezek azt tükrözték, hogyan javította Gyurka bácsi Előd óvatosságait a modernebb, bátrabb, zsinatibb teológusok mentén, s hogyan fűzött a felvetett dogmatikai kérdésekhez evangéliumi kommentárokat. Kontraszt a két kommentár iránya között, amely – talán máig is hatóan – jellemzi a hazai teológiaművelés bizonytalanságait.

Egyik évben a főiskola Szent Tamás-ünnepségén én tarthattam volna a diákelőadást. A János-evangélium „tanítvány”-fogalmáról

készítettem tanulmányt a Szegeden rendelkezésre álló szakkönyvek alapján. Ellenőrzésre Bányai tanár úrnak kellett odaadnom. Napokig nem válaszolt, majd behívatott magához. Kéziratomban nem maradt egyetlen mondat sem, amelyben ne lett volna több piros javítás és megjegyzés. Több mint 30 tévnyilatkozást fedezett fel benne a skrupulózus tanár. Érthető, hogy végül nem én tartottam az előadást. Egyszerre volt bennem megdöbbenés és dac is. Soha nem akartam az egyház tanításával szembehelyezkedni, s az általam felhasznált szakkönyvek mind rendelkeztek a „nihil obstat” engedéllyel, amelyben az illetékes cenzor azt jelenti ki, hogy a könyvben nem található olyan állítás, amely szemben állna a katolikus egyház tanításával. Úgy éreztem, hogy tanárom áll szemben ezzel a tanítással, amely számára még Schütz Antal előtt megrekedt a fejlődésben. Az a dinamika, amelyet a Bokor közösségeiben megszoktam, és amelyet a legrangosabb katolikus szakkönyvekben is megtaláltam, teljességgel hiányzott, sőt eretnekségnek számított a jó Bányai atya szemében.

Gyurka bácsi felzaklató egyéniség volt. Teológiája is felzaklató, tele provokációval, tele ütközéssel, szinte végidő jellegű sürgetéssel. Ezt az alapállást sajátíthattam el én is tőle és közösségeiben, s ezt kerestem a teológia tudományában. A bátorság, kezdeményezés és mellette a magas színvonal – ezt mutatta, tanította és követelte.

Concilium

Ennek az alapállásnak és igényességnek volt az egyik jó példája Gyurka bácsinak a Concilium folyóirathoz fűződő viszonya, és a folyóirat fordításában nemcsak az ő részéről megmutató serénység. A nemzetközi folyóiratot közvetlenül a II. Vatikáni zsinat után, 1965-ben alapították a zsinat peritus teológusai közül néhányan, többek között *Yves Congar*, *Hans Küng*, *Johann Baptist Metz*, *Karl Rahner* és *Edward Schillebeeckx*. Ezt a folyóiratot ismerni és olvasni kellett a Bokorban. A Karácsonyi Ajándék sorozatában jelen voltak a cikkek fordításai. Természetesen Gyurka bácsi is, és az összes többi jeles teológus kívülről volt a teológiai tanzékeken, s még inkább kívülről a nemzetközi teológiai áramlatok hétköznapjain. Amit tudott és tud-

hattunk, azt a vasfüggöny résein átszűrődő publikációk alapján tudhattuk. Úgy olvastuk a Concilium tanulmányait, mint „a” zsinati teológia mértékadó munkáit, s nem úgy, mint a zsinat utáni teológiai pezsgés egyik áramlatának minőségi darabjait. A Conciliummal, majd később a *Mysterium Salutis* üdvtörténeti megközelítésű, összesen nyolckötetes dogmatikával (Benziger Verlag, 1965-1976) Gyurka bácsi révén ismerkedhettem meg én is. Általa váltak ezek a művek, az ezekben publikáló szerzők mértékadóvá későbbi teológiai munkásságom számára is. Igen tágasra nyílt ezzel a teológia világa a Bokorban, és nagymértékben tette viszonylagossá a csak magyar nyelven és a Kádár/Lékai-rendszer Magyarországon és magyar egyházában művelt teológiát.

Miközben Gyurka bácsi igyekezett megismerni és feldolgozni a teológiai újdonságokat, s érzekelte a legmeredekebb teológiai kaptatókat, aközben a KIO-ban kidolgozott saját mércéjére tette ezeket. Bár lenyűgözte őt a rangos teológusok munkássága, de igazi értéküket nem azon mérte le, hogy a teológia tudományában milyen magasra voltak képesek szárnyalni, hanem azon, hogy az evangéliumi mérlegen mekkora a súlyuk. Egy alkalommal *Eugen Drewermann* nagy port kavart, *Kleriker c.* (Olten, 1990) könyvét adtam kölcsön neki (magyarul: *Klerikusok*. Egy eszmény lélekrajza I-II, Ré Kiadó, 1992-94). A kötet a papi eszmény teológiatörténeti bemutatásán túl annak pszichológiai jellegzetességeivel foglalkozott, s egyfajta mítosztalanítást végzett el. Az egész német nyelvű katolikus sajtó ettől a műtől zengett akkoriban. Következő havi találkozásunkkor Gyurka bácsi visszaadta a könyvet, én pedig kíváncsian vártam reflexióját. Ajkát lebiggyesztve így kommentálta a kötetet: „Tudod, a teológia fő kérdése az, hogy ki kit etet meg, és ki kit öl meg. A többi nem érdekes.”

Skrutinium II.

Ilyesféle meghatározó élményekkel gazdagodhattam Bulányi György teológus mellett. Miközben a Bokorban felismert papi hivatásomról időközben kiderült számomra, hogy a Gondviselő akaratóból valamit félreértettem, a teológiához, amit a Bokorban szerettem meg,

máig is hűséges maradtam. A rendszerváltást követően Bécsben úgy éreztem, hogy nem vagyok felkészületlen a kinti teológia befogadására, hiszen Gyurka bácsi révén már ismertem sok-sok szerzőt, akiket a kinti diáktársak tanultak. S amikor habilitációs témát választhattam, akkor a legnagyobb kihívás az volt számomra, hogy elhelyezzem ezt a vasfüggöny mögött született, a második nyilvánosság közösségeiben érlelődött és sok értetlenségtől övezett teológust és teológiát a nemzetközi (elsősorban német nyelven hozzáférhető) teológiai trendek között. Évekig tartó megfeszített munka, több ezer oldalnyi szakmunka feldolgozása és Gyurka bácsi legfontosabb műveinek többszöri újraolvasása után készült el a róla és a Bokorról szóló művem. Éppen idén 20 esztendeje adtam le a bécsi egyetemen. Első kísérletnek tartom csupán, amely nemcsak az én akkori tudásomat mintázza, hanem Gyurka bácsinak az 1993 végéig megjelent anyagaira támaszkodik. S aki figyelemmel kísérte az ez utáni munkásságát, jól tudja, milyen jelentős fejezettel kellene kiegészíteni a róla szóló könyvem.

Habilitációs előadásomon ott ült jobbra tőlem, olyan közel, hogy hallhattam lélegzését, láttam kezét az asztalon pihenni. Újabb skrutiniumon vehettem részt, ahol csak a teológiai felkészültségemet vizsgálták. Gyurka bácsinak, aki elindított és *Paul M. Zulehner*nek, aki idáig segített – kettőjüknek köszönhetően lettem a Bécsi Egyetem katolikus teológiai karának magántanárává (Privatdozent). Amint az első skrutiniumból úgy állhattam fel, hogy Kovács Laci közvetítette számomra a nagyobb elvárás, mélyebb elkötelezettséget, úgy a sikeres habilitációs előadás után a gratuláló professzorok mellett Gyurka bácsi arcát lestem leginkább. Vajon az ő mércéjének megfelelt-e. Büszke volt, de elégedetlen. Idegen volt számára az egyetemi teológiai közeg, lényegtelenek az ottani minőségi kritériumok, de elsősorban a tanúságtételt hiányolta műemből. Az ő tanúságtételének első német nyelvű összefoglalója megfelelt a tudományos kritériumoknak, de nem felelt meg az általa igényelt evangéliumoknak. A mérce örök – hála Istennek, aki adta őt nekünk, s nekem is.

Máté-Tóth András